Lsn Jari Salila

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vesilain muuttamisesta (HE 84/2026 vp)

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Esityksen sisältö

1. Uudistuksen tausta
2. Vaelluskalavesistöjä ja laitoskantaa koskevia huomioita
3. Esityksen keskeiset ehdotukset
4. Ehdotettujen muutosten vaikutuksista
5. Voimaantulo

1. Uudistuksen tausta

- hanke (OM039:00/2019) sisältyy hallitusohjelmaan
- ehdotetuilla muutoksilla pyritään parantamaan vaeltavien kalakantojen elinolosuhteita (mm. lohi, järvilohi, ankerias, nahkiainen ja taimen)
- vaeltavien kalakantojen luontainen elinkierto edellyttää koski- ja virtapaikkojen lisäksi kulkumahdollisuutta jokien poikasalueiden ja järven tai meren syönnösalueiden välillä
- tyypillisiä kulkumahdollisuuden katkaisevia vaellusesteitä ovat vesivoimalaitokset niihin liittyvine rakenteineen, säännöstelypadot, pohjapadot ja erilaiset tierummut
- vanhoissa vesitaloushankkeissa kalakantoja turvaavat määräykset saattavat olla hyvin yleisluonteisia tai puuttua kokonaan – esityksessä tällaisista vesivoimalaitoksista käytetään nimitystä nollavelvoitelaitos
- vesilainsäädäntö on perinteisesti turvannut vesitalousluvan haltijaa hyvin vahvasti jälkikäteiseltä puuttumiselta lupaan (”pysyvyyssuoja”), joka on rajoittanut vaelluskalakantojen elvyttämiseen tähtäävien hankkeiden toteuttamista
- voimassa olevaa lainsäädäntöä on pidetty epätyydyttävänä erityisesti nollavelvoitelaitosten osalta, joihin kohdistuvien hankkeiden edistäminen on osoittautunut hyvin hankalaksi ilman luvanhaltijan myötävaikutusta

2. Vaelluskalavesistöjä ja laitoskantaa koskevia huomioita

- vaelluskalakantoja tavataan vesistöissä eri puolilla Suomea, kannat kuitenkin heikkoja
- vaelluskalakannoista lähes kaikki ovat uhanalaisia, osa erittäin tai äärimmäisen uhanalaisia
- nollavelvoitelaitoksia vastaavasti koko Suomen alueella, painottuen Itä-Suomen alueelle
- sääntelyn soveltamisalaan kuuluvia nollavelvoitelaitoksia arvioidaan olevan noin 140, joista sähköverkkoon kytkettyjä on 65
- laitokset ovat tyypillisesti pieniä ja niiden merkitys sähköntuotannon näkökulmasta vähäinen (osuus Suomessa tuotetusta sähköstä noin 0,7 %)

3. Esityksen keskeiset ehdotukset

- vesilakiin esitetään lisättäväksi säännökset uuden kalatalousvelvoitteen tai kalatalousmaksun määräämisestä sellaisen vesivoimalaitoksen omistajalle, jonka lupaan tällaisia määräyksiä ei ennestään sisälly (vesilain 3 luvun 21 a §)
- lainmuutoksen myötä nollavelvoitelaitoksen lupaan voitaisiin liittää nykyistä helpommin kalatalousvelvoitetta tai kalatalousmaksua koskeva määräys
- uuden määräyksen antamista tarkoittavan asian voisi panna vireille kalataloustehtäviä hoitava elinvoimakeskus, ja asiasta päättäisi Lupa- ja valvontavirasto
- luvan tarkistamisen tarve harkittaisiin tapauskohtaisesti, samoin kuin määräyksen sisältö
- määräyksen sisällöstä päätettäessä olisi otettava huomioon kalakantojen elinolosuhteiden ja vaellusyhteyden turvaamisen ja palauttamisen mahdollisuudet vesistössä, muut vesistössä toteutettavat toimenpiteet ja laitoksen merkitys sähköntuotannon ja sähköjärjestelmän käyttövarmuuden kannalta
- määräyksen sisällöstä päätettäisiin tapauskohtaisesti hakemuksen perusteella, kalatalousvelvoitteet nykytietämyksen valossa tehokkaampia kuin kalatalousmaksut

- luvan haltijan asemaa turvattaisiin rajoittamalla kustannuksiltaan kohtuuttomien kalatalousvelvoitteiden määräämistä
- lisäksi luvan haltijalla olisi eräissä tilanteissa oikeus saada valtiolta korvausta, jos velvoitteesta aiheutuisi vesivoiman menetyksen vuoksi hyödyn olennaista vähentymistä
- mahdollisten kalatalousvelvoitteen asettamisesta sähköntuotannolle ja sähköjärjestelmän käyttövarmuudelle aiheutuvien vaikutusten selvittämiseksi menettelyllistä sääntelyä täydennettäisiin erityissäännöksellä järjestelmävastaavalta kantaverkonhaltijalta pyydettävästä lausunnosta
- lakiin ei esitetä sisällytettäväksi säännöksiä ajanjaksosta, jonka kuluessa nollavelvoitelaitoksia koskevat uuden määräyksen antamista tarkoittavat asiat tulisi panna vireille tai missä järjestyksessä laitosten lupamääräysten tarkistamisen tulisi tapahtua => lainmuutoksista ei johdu välittömästi toiminnanharjoittajille tai viranomaisille toimintavelvoitteita
- ehdotetut muutokset täydentävät EU:n vesipuitedirektiivin kansallista täytäntöönpanoa

4. Ehdotettujen muutosten vaikutuksista

Asioiden vireilletulosta

- kalatalousvelvoitteisiin liittyvät asiat monesti työläitä
- esityksessä on oletettu elinvoimakeskusten panevan vireille vuosittain kolmesta neljään uuden määräyksen asettamista koskevaa asiaa
- kalataloudelliset kunnostushankkeet ovat tyypillisesti pitkäkestoisia => vaikutukset näkyvät vuosien päästä
- kohteiden priorisointi tapahtuisi elinvoimakeskuksissa
- vaikutukset riippuvat olennaisesti tulevasta soveltamiskäytännöstä

Vaikutukset energiantuotantoon ja kasvihuonekaasupäästöihin

- kalateiden rakentamisen kaikkiin nollavelvoitelaitoksiin merkitsisi sähkömarkkinoilla vuositasolla 0,02 %:n poistumaa Suomen alueella tapahtuvaan tuotantoon
- poistuva tuotanto korvautuisi muilla energialähteillä tuotetulla tai Suomen ulkopuolelta tuodulla sähköllä
- nollavelvoitelaitosten tuottaman sähkön määrä ja vireille tulevien asioiden määrä huomioon ottaen ehdotetuilla muutoksilla ei arvioida olevan sanottavaa vaikutusta saatavilla olevan sähkön määrään tai sen hintaan
- muutokset eivät lisäisi sanottavasti sähköntuotannon kasvihuonekaasupäästöjä

Yritykset

- yksittäiselle laitokselle aiheutuvat vaikutukset riippuvat uuden lupamääräyksen sisällöstä
- määräyksen sisällöstä päätetään tapauskohtaisesti, lähtökohtana ohitusratkaisu
- toteuttamiskustannuksissa suuria laitoskohtaisia vaihteluita (esimerkiksi toteutetuissa hankkeissa 0,5 MW:n nimellistehoisen laitoksen kalatien/ohitusuoman rakentamiskustannukset ovat olleet 0,2-0,8 miljoonaa €)
- ohitusratkaisuiden toteuttamiskustannukset saattavat nousta varsinkin kaikkein pienimpien hankkeiden osalta huomattavan suuriksi suhteessa laitoksen tuottamaan hyötyyn => kalatien/ohitusuoman rakentamista koskevan velvoitteen asettaminen ei kaikissa tilanteissa mahdollista
- rakentamiskustannusten lisäksi voimataloudelle aiheutuu menetyksiä kalatiehen tai ohitusuomaan juoksutettavasta vesimäärästä
- esityksessä esitetyn arvion mukaan sähköntuotannon menetyksen vuotuinen arvo olisi sähkön hinnalla 60 €/MWh noin 1,1 miljoonaa euroa, jos kalatiet rakennettaisiin kaikkiin nollavelvoitelaitoksiin
- virtavesiympäristöihin kohdistuvien suotuisten vaikutustensa kautta ehdotus voi vaikuttaa suotuisasti kalastuksen ja matkailun parissa toimivien yritysten toimintaympäristöön ja kasvumahdollisuuksiin

Julkinen talous ja kuntatalous

- vaikutukset julkiseen talouteen kohdistuvat erityisesti vesilain mukaisena lupaviranomaisena toimivan Lupa- ja valvontaviraston ja kalataloustehtäviä hoitavien elinvoimakeskusten toimintaan
- uusien lupamääräysten asettamisasiat hoidettaisiin nykyisten resurssien puitteissa
- voimalaitoksen omistajalla olisi eräissä tilanteissa oikeus saada valtiolta korvaus kalatalousvelvoitteesta aiheutuvasta vesivoiman menetyksestä johtuvasta hyödyn olennaisesta vähentymisestä
- ennakkoarvion mukaan valtiolle syntyvää korvausvastuuta ei voitaisi pitää tavanomaisena
- vaikutukset kuntiin ja kuntatalouteen olisivat välillisiä

Ympäristövaikutukset

- uusilla kalatalousvelvoitetta tai –maksua koskevilla määräyksillä arvioidaan olevan suotuisia vaikutuksia ennen kaikkea voimalaitoksen vesistön vaelluskalakantojen ja laajemminkin vesiympäristön tilaan sekä vesienhoidon ympäristötavoitteiden saavuttamiseen
- ehdotettu uudistus parantaisi vaelluskalakantojen elinolosuhteita ja toisi myönteisiä vaikutuksia myös muille kalalajeille, vesiekosysteemille laajemmin ja vesiluonnon monimuotoisuudelle
- uusiin velvoitteisiin perustuvista toimenpiteistä hyötyvät etenkin uhanalaiset lajit taimen (meritaimen ja järvitaimen), lohi (merilohi ja järvilohi), vaellussiika ja ankerias
- vaikutukset riippuvat tulevasta soveltamiskäytännöstä

Ympäristövirtaama

- esityksessä tarkoitetut kalataloudelliset velvoitteet tukevat ympäristövirtaaman saavuttamista ja toteutumista
- sääntely koskee ainoastaan nollavelvoitelaitoksia ja rakennetuissa vesistöissä ympäristövirtaaman toteutumiseen vaikuttavat kuitenkin myös monet muut tekijät
- yksin kalataloudellisilla määräyksillä ympäristövirtaaman toteutumista ei voida kaikissa tapauksissa taata

Sähköjärjestelmän käyttövarmuus ja huoltovarmuus

- valtakunnallisen sähköjärjestelmän tasehallinnan ja huoltovarmuuden näkökulmasta merkitystä on erityisesti tuotantoaan säätämään kykenevien laitosten toimintaedellytysten muutoksilla
- selvitysten mukaan lukumääräisesti suurin osa ehdotetun sääntelyn soveltamisalaan kuuluvista laitoksista on pieniä laitoksia, joiden säätökyky ja osuus Suomessa tuotetusta kokonaisenergiasta on vähäinen

Kulttuuriympäristö

- nollavelvoitelaitokset vanhoina vesivoimalaitoksina ovat tyypillisesti osa alueen kulttuurimaisemaa ja –perintöä
- laitoksille jälkikäteen asetettavista velvoitteista erityisesti kalatien rakentamisella on voimalaitoksen välittömään läheisyyteen sijoittuessaan vaikutuksia alueen kulttuuriympäristöön
- vesivoimalaitoksen kulttuurihistorialliset tai alueen muut arkeologiset arvot eivät lähtökohtaisesti muodostu nollavelvoitelaitoksille asetettavien kalatalousvelvoitteiden esteeksi
- velvoitteet voidaan mukaan panna täytäntöön voimalaitosten kulttuurihistorialliset arvot säilyttäen

Kalastus ja virkistyskäyttö

- kalataloudellisen velvoitteiden asettaminen nollavelvoitelaitoksille helpottaisi kalataloudellisten kunnostushankkeiden toteuttamista ja kalakantoja koskevien strategioiden täytäntöönpanemista
- kalakantojen vahvistuminen parantaa pidemmällä aikajänteellä kalastus- ja virkistyskäyttömahdollisuuksia vesistössä, edellyttäen että kalakannat elpyvät kalastuksen kestävälle tasolle
- tämä saattaa parantaa matkailutoiminnan edellytyksiä sekä alueiden vetovoimaisuutta

Perusoikeudet

- ehdotetut muutokset relevantteja ympäristöperusoikeuden, omaisuudensuojan, elinkeinovapauden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta
- ajanmukaisten kalataloudellisten velvoitteiden määräysten asettaminen nollavelvoitelaitoksille edistäisi ympäristöperusoikeuden toteutumista ja yhtenäistäisi toiminnanharjoittajilta edellytettävää ympäristönsuojelun tasoa
- muutokset relevantteja voimalaitosten omistajin ja vesialueiden omistajien omaisuudensuojan kannalta
- varsinkin vesioikeudellisen luvanhaltijan asema suhteessa toiminnan jälkikäteiseen muuttamiseen on ollut perinteisesti vahva

5. Voimaantulo

- lainmuutokset on tarkoitus saada voimaan kevään 2027 aikana

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

www.oikeusministerio.fi | www.justitieministeriet.fi